

їнського театру. (Т. 2, с.185-202). Київ : ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАНУ.

18. Стешенко, О. (1971). Ясний пам'яті товариша. *Спогади про Лесю Українку*. (2-ге вид., допов.). (с. 319-331). Київ : Дніпро.

**Партола Я. В.**

Кандидат мистецтвознавства, доцент,  
доцент кафедри театрознавства  
ХНУМ імені І. П. Котляревського  
partola1905@gmail.com  
ORCID 0000-0002-5503-2208

## ЮРІЙ ШЕВЕЛЬОВ ПРО ЛЬВІВСЬКІ ВИСТАВИ 1943 р. ЗА ДРАМАМИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

У значному науково-критичному доробку відомого мовознавця та літературознавця Юрія Шевельова є стаття, присвячена аналізу сценічного втілення драматургії Лесі Українки, питанню сценічності її творів та спроможності українського театру знайти відповідні засоби до її прочитання. «Театр Лесі Українки чи Леся Українка в театрі» вийшла друком у Ч. 11 часопису «Наші дні» за 1943 р. під псевдонімом Юрій Шерех.

Театральна публіцистика Юрія Шевельова — одна з яскравих граней його непересічної наукової спадщини. Кількість статей із театральної тематики сягає понад двадцять. Окрім статей Ю. Шевельова, що безпосередньо присвячені театральній тематиці, до кола театральної публіцистики варто віднести його критичні огляди драматургії, бо вони містять не тільки літературознавчий, але й театрознавчий аналіз. Їх автор чітко розумів, що п'єса — це твір, призначений для сцени, і саме з цих позицій оцінював драматургічні твори. А маючи чітке розуміння законів театру, здатен був оцінювати не так літературні переваги твору, як сценічні. Хоча сам Ю. Шевельов в одній зі своїх останніх статей про театр «Леся Курбас і Харків» зауважував: «Я не історик театру і не теоретик, ніякою мірою не діяч театру» (Шерех, 1998, т.3: 138), його аналітика сценічного процесу і інтерпретації драматургії — важливий змістовний матеріал для сучасного театрознавства.

Театрально-критична публіцистика виникла у житті Ю. Шевельова (у той час студента-філолога), можливо, неочікувано для нього самого і була інспірована виставами «Березоля» та режисурою Леся Курбаса. Так 1930 р. з'явилася його перша рецензія на «Диктатуру» І. Микитенка в «Березолі» у постановці Леся Курбаса. У своїй дебютній статті Ю. Шевельов не тільки продемонстрував нахил до глибокого тонкого аналізу сценічного твору у зіставленні його з драматургічною першоосновою, але й таке важливе для театрального критика вміння реконструювати виставу, образно-емоційно відтворювати сценічну дію, за конкретним фактом бачити набагато більше і намагатися проаналізувати процес у цілому, основні тенденції розвитку чи то конкретного колективу, чи сценічного жанру, чи й цілого мистецького напрямку. Саме ці риси будуть притаманні театрально-критичним статтям Ю. Шевельова різних періодів його діяльності.

Після десятилітньої перерви, що була викликана репресивним наступом на український театр і кумира його молодості Леся Курбаса, а відповідно небезпекою позитивно оцінювати режисуру й діяльність Л. Курбаса, до театральної тематики у своїх публікаціях Ю. Шевельов повертається у 1942 р., як співробітник газети «Нова Україна», і продовжує далі у своїх емігрантських мандрах у різноманітних виданнях діаспори.

Опинившись у Львові у 1943 р. Юрій Шевельов захоплюється культурним життям міста. «Місто було для мене тільки декорацією, а я поринув у виставу мого з містом медового місяця, де декорації мали роль зовсім другорядну», — писав він у своїх спогадах. (Шевельов, 2001: 359). Чи була театральна культура Львова не знайомою і чужою для нього? Очевидно, ні. Малою, можливо, але не чужою. Адже саме в цей час у цьому регіоні розгортається театральна активність В. Блавацького, Й. Гірняка, О. Добровольської та ін., добре знааних ним із часів театральної молодості у Харкові. Ці митці були носіями генетичного коду березільської культури та режисерсько-акторської школи Леся Курбаса, яка для Ю. Шевельова стала вершиною театрального мистецтва на все життя.

Стаття «Театр Лесі Українки чи Леся Українка в театрі» була написана під враженнями від трьох львівських вистав 1943 р. — «На полі крові» (Львівський оперний театр, режисер В. Блавацький), «Йоганна — жінка Хусова» (Львівський оперний театр, режисер Б. Паздрій) і «Одержима» (Львівський клубовий театр, режисер В. Шашаровський). «Три п'єси, три режисери, три підходи — це спону-

кає ще раз поговорити про те, чи варт виставляти драматичні поеми Лесі Українки і як їх виставляти» (Шерех, 1998 т.1: 379).

Аналіз сценічного прочитання перемежовується із глибоким аналізом драматургії Лесі Українки, її змістовних і структурних елементів. Обґрунтовуючи свої тези та намагаючись визначити самотність драматичних поем, автор звертається до нарисів про творчість поетеси — Андрія Ніковського, Миколи Зерова тощо. Ставить драматургію Лесі Українки на один щабель із Шекспіром, Байроном, Платоном. І, зрештою, ставить питання про спроможність театру втілити всю поетичну сутність та філософські глибини цих п'єс на сцені — «Чи може театр відтворити це горіння думки, цю напоєність слова думкою?» (Шерех, 1998: 381), «... що взагалі грати в п'єсах Лесі Українки: боротьбу почуттів чи боротьбу думок?» (Шерех, 1998, т.1: 381).

Саме акторській грі приділяє тут рецензент найбільшу увагу (як і загалом у статтях цього періоду). Можливо, тому, що в плані режисури ці вистави не завжди давали привід для серйозної розмови. Знайти словесний еквівалент, щоб передати емоційне враження від акторського виконання, змалювати тонкощі гри — завдання чи не найважче у театральній критиці. Ю. Шевельов робить це віртуозно: «Виснажена захланна постать, що задихається в своїй зраді, що гарячково шукає в ненависті ліків на любов, і з запеклістю напівбожевільного вибирує логічні аргументи на виправдання свого вчинку, ці лясні очі, що горять жадобою й страшним цинізмом, це багатство гри рук і пальців», — пише він про Блавацького-Юду (Шерех, 1998, т.1: 382). Проте навіть таке, за його визначенням, «найкраще виконання» не відтворює «того головного, що є в творі. Того «словесного турніру», яким живуть і живлять витвори Лесі Українки» (Шерех, 1998, т.1: 382).

Далі автор детально зупиняється на аналізі образів Лесі Українки, чітко визначаючи комплекс нелегких завдань та труднощів, які стоять перед акторами. «Образ Лесі Українки тим і характеризується, що він містить у собі не можливість вибору одного з кількох тлумачень, а подається в кількох плянах зразу. <...> У Лесі Українки всі пляни твору якимось химерно співіснують. Її образ завжди абстрактніший, загальніший» (Шерех, 1998, т.1: 385).

Місцями здається, що Ю. Шевельов висуває надвисокі вимоги до акторського виконання, до реалізації на сцені драматургії Лесі Українки у її філософській величі, у змістовному конфлікті та внутрішній напруженості дії, говорить про абстрактність образу і водночас про «багатющий матеріал» для психологічного тлумачення, про побут

і надпобутове, про необхідність у теперішньому персонажі показати його минуле. І все це в єдності та співіснуванні має бути відтворено на сцені. Саме тоді, на його переконання, на сцені виникатиме театр Лесі Українки, в іншому випадку «те, що ми бачимо на сцені, є Леся Українка в театрі» (Шерех, 1998, т.1: 389).

Може здатися, що критична оцінка акторського виконання і висуnutí претензії до недосконалого трактування драматичних образів, які не відтворюють усієї повноти та глибини авторського задуму, веде до висновку про несценічність драматичних творів поетеси. Проте Ю. Шевельов навпаки наголошує на тому, що драматичні поеми Лесі Українки містять широкі можливості для режисерських пошуків, для сценографічного відтворення, для акторського виконання та глядацького сприйняття. Підсумовуючи, автор статті пише: «Змагатися з Лесею Українкою — це страшно, але це і почесно. І хто знає: може колись наш театр знайде, виробить такий підхід до поетичних «драматичних поем», що питання про сценічність творів Лесі Українки стане здаватися смішним анахронізмом...» (Шерех, 1998, т.1: 389).

Варто зазначити, що згадані вистави не є другорядними в історії сценічного прочитання творів Лесі Українки, сьогодні історики театру оцінюють їх досить високо. Акторські роботи В. Блавацького і М. Шашаровської — вагома сторінка у біографії акторів та загалом акторського мистецтва окреслюваного періоду. І те, що ці вистави дали привід для такої ґрунтовної розмови та аналізу, яскраве свідчення їхнього непересічного рівня. А стаття Ю. Шевельова — неоціненне джерело вивчення творчості акторів, театрального процесу у Львові 1943 р. та сценічної історії драматичних творів Лесі Українки. Критичні оцінки та ствердження вченого не втратили своєї актуальності й в наш час.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Шерех Юрій, (1998). *Пороги і запоріжжя: література, мистецтво, ідеології, Том 3*. Харків: Фоліо.
2. Шерех Юрій, (1998). *Пороги і запоріжжя: література, мистецтво, ідеології, Том 1*. Харків: Фоліо.
3. Шевельов Ю., (Юрій Шерех) (2001). *Я — мене — мені... (і довкруги), Т. 1*. Харків, Нью-Йорк: Видавництво часопису «Березіль», Видавництво М.П. Коць.